

२. व्यवस्थापनाचे प्रेरक घटक

२.१ मूल्ये

२.२ ध्येये

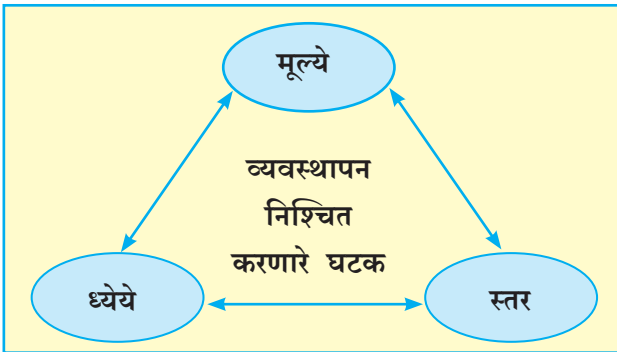
२.३ स्तर

२.४ मूल्ये, ध्येये व स्तर यांमधील संबंध

माहीत आहे काय ? : मूल्ये, ध्येये व स्तर यांचा अर्थ.

मूल्ये, ध्येये व स्तर हे व्यवस्थापनाचे निर्णायक घटक आहेत. प्रत्येक कुटुंब हे नेहमीच समस्येचे निराकरण करताना किंवा विविध प्रकारचे कार्य करताना विविध पर्याय शोधतात आणि विविध पर्यायांमधून कोणत्याही एका पर्यायाची निवड करतात.

प्रत्येक कुटुंब कार्य करताना किंवा समस्येला सोडविण्याकरिता विविध प्रकारचे मार्ग (पर्याय) शोधतात. जे पर्याय समस्या सोडविण्यासाठी निवडतात ते काही विशिष्ट घटकांवर अवलंबून असतात. हे घटक आपल्याला कार्य करतांना कोणत्या पर्यायांना निवडायचे अथवा अस्वीकृत करायचे याचे मार्गदर्शन करतात. या घटकांचा निर्णय प्रक्रियेवर काय परिणाम होतो याची जाणीव आपल्याला नसते त्याचा निर्णय प्रक्रियेवर प्रभाव असतो हे घटक म्हणजे मूल्ये, ध्येये व स्तर होय.

२.१ मूल्ये :

काय फरक दिसून येतो ?

१. शिक्षणाचे मूल्य

२. वस्तू आणि सामग्रीचे मूल्य

मूल्य म्हणजे महत्व किंवा किंमत जी कुठल्याही वस्तू, परिस्थिती, सिद्धांत किंवा कल्पनेला दिली जाते. आपल्या जीवनात आपण काही विशिष्ट गोष्टींना अतिशय महत्व

देतो आणि काही गोष्टी आपल्यासाठी मौल्यवान असतात. उदाहरणार्थ : प्रेम, मैत्री एकनिष्ठा इत्यादी. 'मूल्य' हा शब्द अनेक प्रकारे उपयोगात आणला जातो, जसे - नैतिक मूल्य, सौंदर्यमूल्य आणि साधनीभूत मूल्य.

मूल्ये मानवी जीवनाला प्रेरणा देतात. ते निर्णय घेणे, फरक करणे आणि विश्लेषण करण्यामध्ये मदत करतात. मूल्यांमुळे आपण हुशारीने विविध पर्यायांमधून योग्य पर्यायाची निवड करू शकतो. मूल्ये आपल्या जीवनाला अर्थ देतात. दोन किंवा अधिक पर्यायांमधून निवड करताना मूल्यांमुळे अचूक उत्तरे मिळतात. मूल्ये हे आपल्या जीवनाचे मूलभूत तत्वज्ञान असून प्रेरणा देणारे घटक आहेत. विविध प्रकारच्या मूल्यांद्वारे कार्याच्या व्यवस्थापनाची दिशा ठरविली जाते व आपण आपल्यासाठी कोणते ध्येये निर्धारित केले पाहिजे ते ठरविले जाते. व्यापक दृष्ट्या दोन किंवा अनेक पर्यायांमधून आपल्याला निवड का करावी लागते याचे उत्तर मूल्यांमुळे मिळते. त्यांच्या द्वारे काय, परिस्थिती आणि कोणती गोष्ट कोणत्याप्रकारे करावी याला दिशा मिळते.

काही सामान्य मूल्ये जी नेहमी महत्त्वपूर्ण असतात, जसे : प्रामाणिकपणा, प्रेम, कला, आरामदायकता (सुख), आरोग्य, ज्ञान इत्यादी.

व्याख्या :

निकेल व डॉर्सी, 'आपल्या इच्छा व मानवी परस्पर प्रक्रिया यातून मूल्ये निर्माण होतात. व्यक्ती व परिस्थिती यांच्यात जे कार्य घडून येते त्या कार्यातून मूल्यांची निर्मिती होते.'

'मूल्य म्हणजे जीवनातील आवश्यक गोष्टी ज्यांना आपण योग्य, इच्छित व इष्ट समजतो.'

मानवाच्या वर्तनास प्रेरणा देणारी काही मूलभूत मूल्ये खाली दिल्याप्रमाणे आहेत.

शोध घ्या :

अ) विविध प्रकारची मूल्ये व त्यांचे महत्त्व :

- १) **प्रेम** : मानवी संबंधातील एक मूलभूत घटक.
- २) **आरोग्य** : शारिरीक व मानसिक सुस्थिती.
- ३) **महत्त्वाकांक्षा** : ध्येयातील यश संपादन.
- ४) **आराम** : जीवन जगण्यायोग्य समाधानकारक स्थिती व सोयी बनवणे.
- ५) **ज्ञान व चातुर्य** : सत्याचा शोध.
- ६) **तांत्रिक समाधान** : कुशल कारागिर.
- ७) **खेळ** : सर्जनात्मक व काल्पनिक क्रिया खेळाडू वृत्ती व संघटित कार्य.
- ८) **कला** : विविध प्रकारच्या सौंदर्य व कलात्मक अभिव्यक्ती मध्ये रुची.
- ९) **धर्म** : मानवीय जीवनाचा अध्यात्मिक आधार.
- १०) **आदरातिथ्य** : आलेल्या पाहुण्यांचे आदरातिथ्य.

माहीत करून घ्या :

ब) मूल्यांची वैशिष्ट्ये :

- मूल्ये आपल्या जीवनाशी निगडित आहेत.
- मूल्ये आपल्या वर्तन, अभिवृत्ती, विचार व व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करतात.
- व्यक्तीची मूल्ये ही त्या व्यक्तीसाठी महत्त्वपूर्ण असतात.
- मूल्यांची निर्मिती विविध स्रोतांपासून होते व त्यांच्यावर विविध घटकांचा प्रभाव असतो.
- मूल्ये ही स्वनिर्मित व स्वविकसित असतात.
- मूल्ये ही नेहमी परिवर्तनशील असतात. वेळेनुसार व परिस्थितीनुसार मूल्ये सुधारू शकतात.
- मूल्ये सहजतेने बदलत नसतात. ते हळूहळू व क्रमानुसार काही वर्षांनी मूल्यांमध्ये बदल होण्याची शक्यता असते.
- मूल्यांची तीव्रता ही व्यक्तीनुरूप बदलते.

माझ्या मनातील प्रश्न :

मूल्यांचे विविध स्रोत कोणते ?

क) मूल्यांचे स्रोत :

यादी करा व चर्चा करा :

- **कुटुंब** : कुटुंबांनी स्वीकारलेल्या मूल्यांचा बालकांवर परिणाम होतो. मूल्ये ही मूल्ये हळूहळू आत्मसात करतात. मुलांनी मूल्ये आत्मसात करण्यासाठी योग्य वातावरण निर्माण करणे ही कुटुंबाची जबाबदारी असते. मुले प्रौढांचे अनुकरण करतात व काही विशिष्ट मूल्ये स्वीकारतात. जसे : स्नेहभाव, प्रेम, आराम, स्वास्थ्य, प्रामाणिकपणा व मोठ्यांचा आदर.
- **शाळा** : शाळेतील वातावरणामुळे मुलांच्या मूल्यांवर परिणाम होतो. विद्यार्थी भिन्न वातावरण, भिन्न स्वभावाचे, भिन्न आर्थिक आणि सामाजिक स्तरांचे असतात त्यामुळे त्यांची मूल्ये वेगळी असू शकतात. त्यांच्यामध्ये योग्य सहानुभूती, सहकार्य, त्याग, प्रामाणिकपणा इत्यादी मूल्यांचा विकास करणे ही शाळेची भूमिका असणे आवश्यक आहे.
- **धर्म** : धर्म व्यक्तीच्या मूल्यांवर परिणाम करतात, काही विशिष्ट मूल्ये सगळ्या धर्मांद्वारे आत्मसात केली जातात. जसे : प्रेम, प्रामाणिकपणा, सहानुभूती इत्यादी. भिन्न धर्मांद्वारे विविध मूल्यांचा प्रचार केला जातो.

तुम्ही शोधू शकाल काय ? :

भारतात कोणत्या विविध संस्कृतीचे अनुकरण केले जाते ?

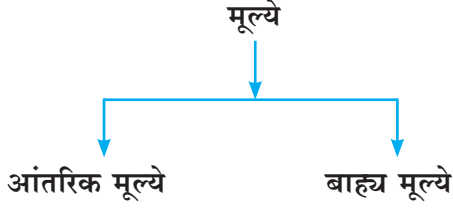
- **संस्कृती** : विविध संस्कृतींमध्ये विभिन्न मूल्ये असतात. मुले त्या मूल्यांचा स्वीकार करतात ज्या संस्कृतीमध्ये ती वाढतात. उदाहरणार्थ : भारतीय संस्कृतीत वडिलधाऱ्यांचा मान राखावा, त्यांची आज्ञा पाळावी हे शिकवितो. अशाप्रकारे मूल्ये ही समाज, अनुभव आणि मित्र अशा विविध स्रोतांद्वारे आत्मसात केली जातात.

चर्चा करा :

कोणती सामान्य मूल्ये समवयस्क गटामध्ये दिसतात ?

मूल्यांचे प्रकार :

मूल्यांचे पुढीलप्रमाणे वर्गीकरण करतात.

- **आंतरिक मूल्ये** : ही मूल्ये महत्त्वपूर्ण व इच्छित असतात. त्यांना स्वतःचे असे महत्त्व असते. आंतरिक मूल्यांचे स्वतंत्र असे वेगळे अस्तित्व असते. ही मूल्ये प्रबळ असतात, प्रबळ भावना दर्शवितात व महत्त्वपूर्ण असतात. ही मूल्ये वैयक्तिक किंवा कुटुंबिक जीवनाच्या तत्त्वज्ञानापासून निर्माण होतात. उदाहरणार्थ : समुद्र किनाऱ्यावरून सूर्यास्ताचा आनंद घेणे.
- **बाह्य मूल्ये** : बाह्य मूल्ये ही इतर मूल्यांच्या प्राप्तीसाठी किंवा ध्येय प्राप्तीसाठी एक माध्यम आहे. या मूल्यांनाच 'साधनीभूत मूल्ये' असेही म्हणतात. ही मूल्ये देखील प्रबळ व महत्त्वपूर्ण असतात; परंतु ही मूल्ये आंतरिक मूल्यांना मदत करतात. उदा. : 'बुद्धी' आणि 'शिक्षण' ही एका व्यक्तीची मूल्ये आहेत. उच्च शिक्षण घेणे हे त्याचे ध्येय असेल. 'बुद्धी' हे ध्येय प्राप्तीसाठी आंतरिक मूल्य होईल. ध्येय प्राप्तीसाठी इतर मूल्ये जसे, आज्ञाधारकपणा, वक्तशीरपणा, मेहनत, नियमितपणे वर्गात हजर राहणे व मन लावून अभ्यास करणे इत्यादी ही मूल्ये बाह्य किंवा साधनीभूत मूल्ये आहेत.

मूल्यांचा शोध घ्या :

	आंतरिक मूल्य	बाह्य मूल्य
वैयक्तिक		
कुटुंब		
समवयस्क		
शेजारी		

२.२ ध्येय किंवा उद्दिष्टे :

नेहमी लक्षात ठेवा :

ध्येय म्हणजे व्यक्ती किंवा कुटुंबाच्या अशा इच्छा किंवा उद्दिष्टे ज्यासाठी व्यक्ती किंवा कुटुंब कार्य करायला तयार असतात. व्यक्ती ज्या एखाद्या कार्याकरिता प्रोत्साहित होते ते कार्य म्हणजे त्या व्यक्तीचे ध्येय असण्याचा संभव असतो. सभोवतालच्या सामाजिक वातावरणाचा ध्येयांवर परिणाम होतो. आपल्या भोवतालचे लोक ध्येयाची निवड करण्यास किंवा ती साध्य करण्यास व्यक्तीला प्रवृत्त करतात किंवा परावृत्त करतात.

ध्येये ही आपल्या इच्छा, मूल्ये, अनुभव, वातावरण व अभिवृत्तीपासून निर्माण होतात. ती आपल्या जीवनात अत्यंत महत्त्वपूर्ण आहेत. ध्येय प्राप्तीकरिता संपूर्ण कुटुंब प्रयत्न करतात. ध्येयाला साध्य करण्याकरिता प्रभावशाली व्यवस्थापन आवश्यक आहे.

हे माहीत करून घ्या :

व्याख्या :

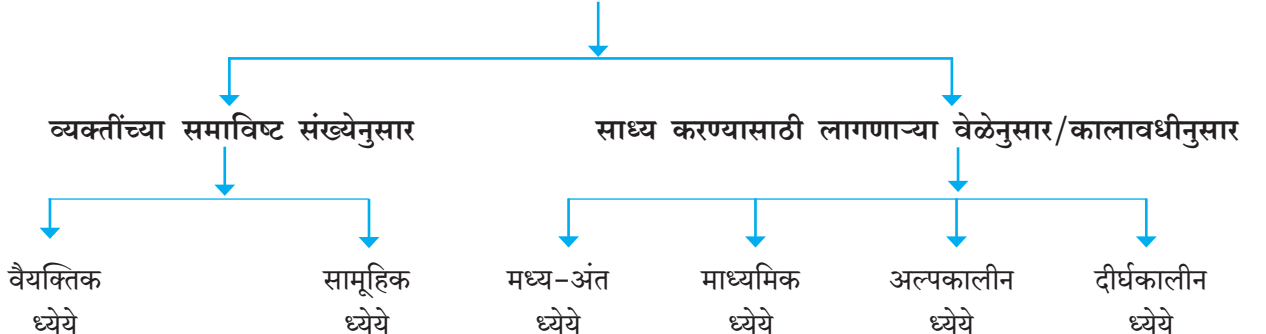
मेलन आणि मेलन च्या मते :

‘ज्या उद्दिष्टांच्या परिपूर्तीसाठी आपण झटून मेहनत करतो आणि सतत कार्यरत असतो त्यांना ध्येय म्हणतात.’

निकेल आणि डॉर्सीच्या मते :

‘सामान्य अर्थाने ध्येय हा असा शेवटचा बिंदू असतो, की त्यास प्राप्त करण्यासाठी व्यक्ती किंवा कुटुंब कार्य करते.’

ध्येयाचे प्रकार

भावंडे, समवयस्क गट आणि स्वतःची ध्येये ओळखा :

- पत्र लिहणे.
- इयत्ता एच.एस.एस.सी. पूर्ण करणे.
- सिनेमाला जाणे.
- घर विकत घेणे.
- सहलीचे आयोजन करणे.

ध्येयांचे वर्गीकरण खालीलप्रमाणे केले आहे :

अ) व्यक्तीच्या समाविष्ट संख्येनुसार :

- **वैयक्तिक ध्येये** : ही ध्येये व्यक्तीद्वारे ठरविली जातात. प्रत्येक व्यक्तीची ध्येये वेगवेगळी असू शकतात. त्याची/तिची ध्येये प्राप्त करण्याकरिता व्यक्ती प्रयत्नशील असतात. वैयक्तिक ध्येये लवकर घेतली जातात. उदाहरणार्थ : परीक्षेत उत्तम गुण प्राप्त करणे, मित्रांकरिता भेट वस्तू घेणे.
- **सामूहिक ध्येये** : अनेक व्यक्ती या प्रकारच्या ध्येयांमध्ये समाविष्ट असतात. समूहातील प्रत्येक व्यक्ती या ध्येय प्राप्तीसाठी मेहनत करतात. समूहातील प्रत्येक सदस्याला प्रेरणा देण्याची महत्त्वपूर्ण भूमिका समूह प्रमुखाची असते. सामूहिक ध्येयांना वेळ अधिक लागतो. उदाहरणार्थ : सहलीचे नियोजन, कॉलेज डे साजरा करणे इत्यादी.

ब) कालावधीनुसार/साध्य करण्यासाठी लागणाऱ्या वेळेनुसार :

- **मध्य-अंत ध्येये** : या प्रकारची ध्येये कमी असतात. माध्यमिक ध्येयांच्या प्राप्तीसाठी घेण्यात येणारे निर्णय किंवा पायऱ्या म्हणजे मध्य-अंत ध्येये होत. अशी अनेक ध्येये असतात, ज्यात अंत सामावलेला असतो. लहान लहान गोष्टींनंतर ते पूर्णत्वास जाते. उदाहरणार्थ : एखादी गृहिणी घर सुंदर ठेवण्याचे माध्यमिक ध्येय बाळगेल तर त्या ध्येयाची लगेच पूर्ती करण्यासाठी ती गृहिणी घर झाडेल, धूळ झटकेल, फरशी पुसेल, फर्निचर व्यवस्थित लावेल इत्यादी. या सर्व गोष्टींचे एकत्रित पालन करून घर सुंदर ठेवण्याचे माध्यमिक ध्येय ती पूर्ण करेल.
- **माध्यमिक ध्येये** : माध्यमिक ध्येय म्हणजे अल्पकालीन व दीर्घकालीन ध्येयांना जोडणारी कडी आहे. या ध्येयांना

निश्चित वैशिष्ट्ये असतात व जीवनातील अंतिम ध्येय प्राप्तीसाठी ती कारणीभूत असतात. माध्यमिक ध्येय प्राप्तीकरिता लागणारा वेळ अल्पकालीन ध्येयापेक्षा अधिक असतो. माध्यमिक ध्येय प्राप्तीसाठी काही महिने किंवा वर्ष लागतात. उदाहरणार्थ : पदवीपर्यंतचे शिक्षण पूर्ण करण्यासाठी विद्यार्थ्यांना काही वर्षांचा कालावधी लागतो. या संपूर्ण कालावधीत प्रत्येक वर्षाच्या वर्गाचे नियोजन करणे अवघड असते. ही ध्येये अल्पकालीन ध्येयाइतकी स्पष्ट नसतात. अल्पकालीन ध्येयाप्रमाणे माध्यमिक ध्येये देखील दीर्घकालीन ध्येय प्राप्तीसाठी मदत करतात.

- **अल्पकालीन ध्येये** : अल्पकालीन ध्येये ही कमी किंवा अल्प वेळात साध्य केली जातात. ही काही वेळाचे, दिवसाचे किंवा आठवड्याची असतात. ही ध्येये स्पष्ट स्वरूपाची व स्पष्टपणे निर्धारित केलेली असवी. ही ध्येये नेहमी असंख्य असतात. ही स्पष्ट स्वरूपाची असल्यामुळे त्यांना साध्य करणे सोपे असते. उदाहरणार्थ : गृहपाठ पूर्ण करणे, खरेदी करायला जाणे इत्यादी.
- **दीर्घकालीन ध्येये** : दीर्घकालीन ध्येये प्राप्त करण्यासाठी मोठ्या कालावधीची गरज असते. ही ध्येये कुटुंबाच्या जीवनाला खरा अर्थ देतात. दीर्घकालीन ध्येये नजीकच्या भविष्यकाळात साध्य होण्याची शक्यता नसते त्यामुळे त्यांच्यात स्पष्टता असण्याची शक्यता कमी असते. ती अत्यंत जटील असतात आणि ते प्राप्त करण्यासाठी विविध प्रकारच्या क्रियांची आणि साधनांची आवश्यकता असते. दीर्घकालीन ध्येये एक किंवा एकापेक्षा जास्त असू शकतात. उदाहरणार्थ, घर बांधणे, लग्न करणे इत्यादी.

आपली बुद्धी वापरा :

तुमच्या आणि कुटुंबाच्या ध्येयांची सूची करा :

मध्य-अंत ध्येये	
अल्पकालीन ध्येये	
माध्यमिक ध्येये	
दीर्घकालीन ध्येये	

२.३ स्तर :

नेहमी लक्षात ठेवा :

स्तर म्हणजे वस्तू किंवा कार्यपद्धतीच्या मोजमापनाचे साधन आहे. व्यक्तीला आणि कुटुंबाला मान्य असे कार्य विशिष्ट पद्धतीने करण्याची सवय असते. ध्येय प्राप्तीकरिता मनाने स्वीकृत केलेल्या कार्यांचे स्तर होय. स्तर हे मूल्ये व ध्येयांपेक्षा निश्चित व स्पष्ट स्वरूपाची असतात.

स्तराचा उपयोग तुलनात्मक मापनासाठी केला जाऊ शकतो. उदाहरणार्थ : मध्यम स्तर आणि उच्च स्तरातील कुटुंबाचे राहणीमान. आपल्या मनाने स्वीकृत केलेली मनाला साजेशी कामाची एक प्रतिकृती म्हणजे स्तर होय.

निकेल व डॉर्सीच्या मतानुसार :

‘स्तर म्हणजे मूल्यमापनांचा संच जो आपल्या मूल्यप्रणालीतून उगम पावतो. त्यामुळे एखाद्या गोष्टीबद्दल रुची किंवा आवड वाढीस लागते व त्यापासून आपल्याला समाधान प्राप्त होते.’

फ्लॉरेन्स आणि वॉकरच्या मते :

‘स्तराला मूल्यांकनाचा पाया समजला जातो.’

स्तरांचे वर्गीकरण :

चर्चा करा :

ग्रॉस व क्रँडल यांच्यानुसार स्तरांचे वर्गीकरण खालीलप्रमाणे आहे.

- अ) पारंपरिक स्तर
- ब) लवचिक स्तर
- क) वैयक्तिक स्तर

अ) पारंपरिक स्तर : पूर्वापार चालत आलेल्या रूढीबद्ध पद्धतीने बहुतांशी सामाजिक समूहाने स्वीकारलेला स्तर म्हणजे परंपरागत स्तर होय. जो पिढ्यान्पिढ्या व्यक्तीने स्वीकृत केला आहे. हे निर्धारित असतात व त्यात परिवर्तन होऊ शकत नाही. आवश्यकता असल्यास व्यक्ती स्तराला अनुकूल असे बदल स्वतःमध्ये करून घेईल, परंतु स्तरामध्ये व्यक्तीकरिता परिवर्तन होणार नाही. उदाहरणार्थ : दिवाळीकरिता गोड पदार्थ बनविणे.

ब) लवचिक स्तर : या प्रकारच्या स्तरामध्ये व्यक्ती ही केंद्र बिंदू असते. लवचिक स्तरामुळे परिस्थितीनुसार बदल करून आपल्या आवश्यकता पूर्ण करता येतात. या स्तरामध्ये मनुष्याच्या आवश्यकतेनुसार परिवर्तन केले जाऊ शकते. लवचिक स्तर अधिक स्वातंत्र्य देतात ज्यामुळे आपले जीवन अत्यंत आरामदायक होते.

उदाहरणार्थ : नवविवाहित स्त्री इस्त्री केलेले वस्त्र घालते, परंतु अपत्य झाल्यावर हा स्तर कायम ठेवणे अशक्य असते.

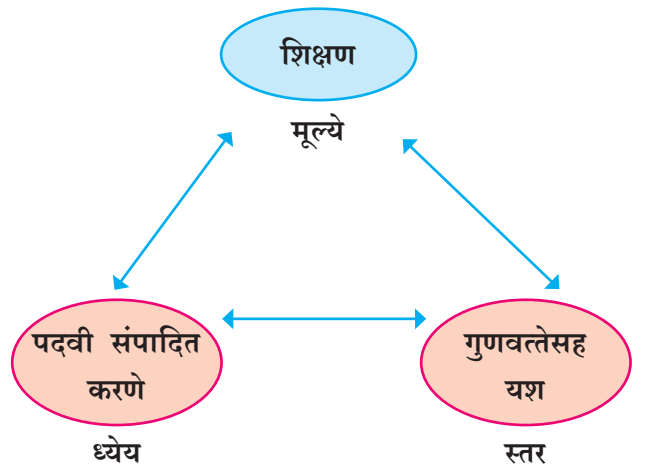
क) वैयक्तिक स्तर : प्रत्येकाचा वैयक्तिक स्तर निश्चित असतो. हे स्तर पारंपारिक किंवा लवचिक असू शकतात, कारण हे व्यक्तीने आपल्या सुविधेप्रमाणे त्याच्या/तिच्या गरजेप्रमाणे, युक्तीप्रमाणे आणि सोयीप्रमाणे निवड करून ठरविलेले असतात. वैयक्तिक स्तर हे परिस्थिती किंवा उपलब्ध संसाधनामुळे बदलू शकतात. उदाहरणार्थ, दररोज योगाभ्यास करणे किंवा ध्यानसाधना करणे.

यादी करा :

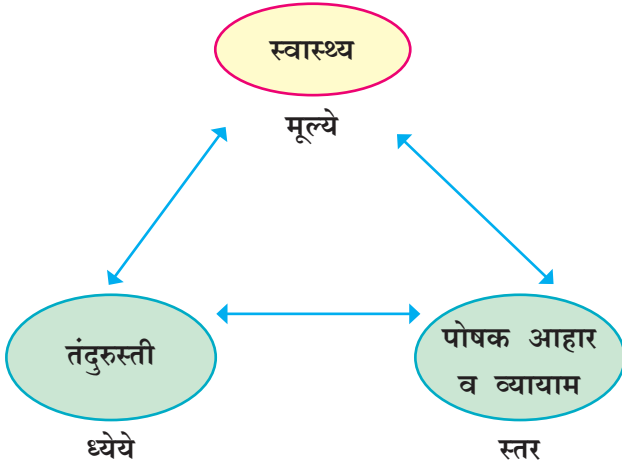
पारंपरिक स्तर	
लवचिक स्तर	
वैयक्तिक स्तर	

२.४ मूल्ये, ध्येये आणि स्तर यामधील परस्पर संबंध :

मूल्ये, ध्येये आणि स्तरांचे व्यवस्थापनाचे नियोजन किंवा प्रेरक घटक असून त्यांचा परस्पर संबंध असतो.

आकृती २.४ (अ) उदाहरण मूल्ये, ध्येये व स्तरातील सहसंबंध दर्शविते.

आकृती २.४ (ब) उदाहरण मूल्ये, ध्येये स्तरातील सहसंबंध दर्शविते.

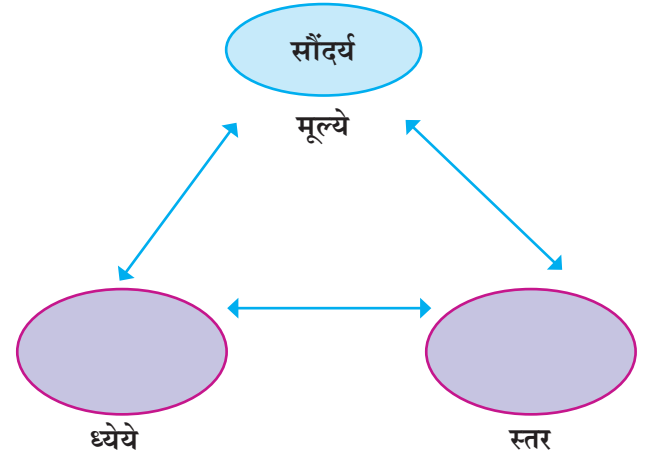
मूल्ये, ध्येये आणि स्तर संकल्पनेचा जवळचा संबंध आहे. व्यवस्थापनेत मूल्ये हा मुख्य प्रेरक घटक आहे. मूल्ये ही कुटुंब, शेजार, मित्र, समाज, व वातावरण इत्यादी द्वारे विकसित होतात व ध्येये निर्मितीकरिता मदत करतात. मूल्यांमुळे ध्येय व स्तर निश्चित होतात. व्यक्तीची मूल्ये ध्येये व स्तर यांमुळे बदलतात. मूल्ये व ध्येये हे स्तर निश्चित करण्यासाठी एकत्रित कार्य करतात. त्यांच्यामुळे आपले, कोणते स्तर निश्चित आहे व कोणते परिवर्तनशील आहे हे माहीत होते.

मूल्ये, ध्येये आणि स्तर हे केवळ आपल्या जीवनावर परिणाम करत नाहीत तर ते आपल्या व्यवस्थापन प्रक्रियेवर आणि निर्णय प्रक्रियेवर परिणाम करतात. ध्येये ही कार्याच्या

अगोदर निश्चित केली जातात. ध्येयांमुळे व्यक्ती प्रेरित होते म्हणून व्यक्ती योग्य निर्णय घेऊ शकते. अर्थात स्तर कार्याचे मूल्यमापन करतात. निर्णय प्रक्रियेमध्ये हे तीन घटक योग्य मार्ग दाखवितात. उदाहरणार्थ : एखाद्या विद्यार्थ्याचे ध्येय पुष्परचना शिकणे हे असेल तर पुष्परचना वारंवार करून बघेल आणि केलेल्या रचनेतून पुष्परचनेचा स्तर लक्षात येईल आणि कलात्मक मूल्य दर्शविले जाईल.

अशाप्रकारे मूल्ये, ध्येये व स्तर या संकल्पना भिन्न असल्या तरी त्यांच्यात घनिष्ठ संबंध असतो. या तीनही घटकांच्या कार्यात योग्य संबंध असेल तर यश मिळेल म्हणून हे तीनही घटक व्यवस्थापनेचे प्रेरक किंवा निर्णायक घटक असून सहसंबंधित आहेत.

मूल्ये, ध्येये व स्तर सहसंबंध दर्शवणारे उदाहरण द्या.

तुम्हाला आठवतंय काय ?

- मूल्ये, ध्येये व स्तर हे घटक व्यवस्थापन प्रक्रिया आणि निर्णय प्रक्रियेवर नेहमीच प्रभाव टाकतात.
- मूल्ये ही आपल्या जीवनात मुख्य तत्त्वज्ञान व प्रेरणा देणारे घटक आहेत.
- मूल्यांना, आंतरिक व बाह्य प्रकारे वर्गीकृत केले आहे.
- ज्या उद्दिष्टांच्या परिपूर्तीसाठी आपण झटून मेहनत करतो आणि सतत कार्यरत असतो त्यांना ध्येय म्हणतात.
- ध्येयांचे अल्पकालीन ध्येये, दीर्घकालीन ध्येये, व्यक्तिगत ध्येये, सामूहिक ध्येये, मध्य-अंत ध्येये असे प्रकार आहेत.
- आपल्या मनाने स्वीकृत केलेली, मनाला साजेशी कामाची एक प्रतिकृती म्हणजे स्तर होय.
- स्तराचे वर्गीकरण, परंपरागत स्तर, लवचीक स्तर, वैयक्तिक स्तर असे तीन प्रकारे केले जाते.
- परंपरागत स्तर निर्धारित असतात व त्यांच्यात परिवर्तन होऊ शकत नाही.
- लवचीक स्तर आपल्या परिस्थितीनुसार, आवश्यकता पूर्ण करतात. वैयक्तिक स्तर हे स्वतः निश्चित केले जातात.
- मूल्ये, ध्येये आणि स्तर यामध्ये परस्पर संबंध आहे. ध्येय व स्तर ही मूल्यांची शाखा आहे.

• वस्तुनिष्ठ प्रश्न :

१) बहुपर्यायी प्रश्न :

१. खालीलपैकी व्यवस्थापनेचे हे प्रेरक घटक आहेत.
 अ) नियोजन, नियंत्रण, मूल्यांकन
 ब) मूल्य, ध्येय, स्तर
 क) मूल्य, नियोजन, मूल्यांकन
२. मूल्ये जी महत्त्वपूर्ण व इच्छित असतात त्या मूल्यांना _____ म्हणतात.
 अ) आंतरिक मूल्ये
 ब) बाह्य मूल्ये
 क) साधनीभूत मूल्ये
३. विद्यार्थ्यांचे परीक्षेत प्रथम क्रमांक प्राप्त करणे हे कोणत्या प्रकारचे ध्येय आहे?
 अ) व्यक्तिगत ध्येय
 ब) सामूहिक ध्येय
 क) सर्वसाधारण ध्येय
४. पारंपरिक स्तर हे मुख्यतः _____ स्वरूपाचे असतात.
 अ) परिवर्तनशील
 ब) तटस्थ
 क) कायम

२) खालील वाक्य चूक किंवा बरोबर ते कारणासह सांगा.

- अ) मूल्ये आपली ध्येये निश्चित करतात परंतु स्तर नाही.
- ब) मूल्ये व ध्येयांपेक्षा स्तर लवकर दिसतो.
- क) पारंपरिक स्तर लवकर बदलू शकतात.
- ड) प्रत्येक व्यक्तीची ध्येये सारखी असतात.

इ) परिवर्तनशील स्तर बदलू शकत नाही.

फ) ध्येये व स्तर स्थापित करण्यासाठी मूल्ये मदत करीत नाहीत.

• लघुत्तरी प्रश्न :

१) अंतर स्पष्ट करा :

- अ) अल्पकालीन लक्ष्य व दीर्घकालीन लक्ष्य
- ब) आंतरिक व बाह्य मूल्ये
- क) पारंपरिक व परिवर्तनशील स्तर
- ड) व्यक्तिगत व सामूहिक ध्येये

२) टिपा लिहा.

- अ) आंतरिक मूल्य
- ब) बाह्य मूल्य
- क) अल्पकालीन ध्येय
- ड) माध्यमिक ध्येय
- इ) स्तराचे प्रकार

• दिर्घोत्तरी प्रश्न :

- अ) विविध प्रकारचे मूल्यांचे स्रोत लिहा.
- ब) मूल्यांचे प्रकार व वैशिष्ट्ये लिहा.
- क) ध्येयाची व्याख्या व प्रकार लिहा.
- ड) स्तराची व्याख्या व वर्गीकरण स्पष्ट करा.

• प्रकल्प :

- अ) विद्यार्थी स्वरूपात मूल्यांची सूची तयार करा.
- ब) विद्यार्थ्यांनी तयार/निर्मित केलेल्या ध्येयांची सूची तयार करा.
- क) तुमच्या प्राधान्याप्रमाणे मूल्यांची सूची तयार करा.
- ड) तुमच्या कुटुंबाकरिता परिवर्तनशील व पारंपरिक स्तर शोधा.

